

روش اجرایی پژوهش مشارکتی میان گروهی منطبق با نظام نوین ترویج (با تاکید بر فرهنگ جهادی)

مهدی فراهانی^۱، رضا تاج آبادی^۲، مجتبی نجمی^۳

چکیده :

نا کار آمدی نظام ارتباطی مناسب بین تحقیق ترویج و بهره برداران موجب عدم انطباق فعالیتهای آموزشی - تحقیقی و ترویجی با مشکلات؛ نیازها و اولویتهای کشاورزان و در نتیجه کاهش ضریب نفوذ فعالیتهای فوق در رفتار و عملکرد تولیدی آنان گردیده است . لذا نویسندگان در ارائه این روش ، ضمن بررسی مشکلات موجود و ارائه راه حلهای مورد نظر ؛ یک رهیافت اجرایی و عملیاتی را از پایین ترین سطوح در چهار چوب نظام نوین ترویج طراحی و پیشنهاد نموده است که یک تمرین عملی گفتگو و تعامل در جهت بررسی مسائل و مشکلات و ارائه راه حل و اقدام عملی برای رفع آنها می باشد. برنامه ریزی غیر متمرکز و از پایین به بالا و احصاء و حل مشکلات منطقه ای و محلی مرتبط با کشاورزی و مشارکت و تعامل فعال کشاورزان در تمامی مراحل در کنار محقق؛ مروج و کارشناسان اجرایی از خصوصیات اجرای این روش به عنوان یک راه کار انقلابی و مردم گرا و مشارکتی مبتنی بر تفکر جهادی همه با هم می باشد . برخی از فواید اجرای این روش به شرح ذیل می باشد.

- مشارکت فعال کشاورزان در تمامی مراحل (تشخیص مشکلات، راه حل یابی و اجرای پروژه ها)
- افزایش دانش آگاهی و فرهنگ خود باوری کشاورزان در رابطه با شناخت، اولویت بندی، راه حل یابی و حل مشکلات و مسائل مربوط به خود.
- نزدیکی دیدگاه های، مروجین ، محققین، بهره برداران و کارشناسان در رابطه با مشکلات و مسائل مرتبط با بخش کشاورزی.
- تاکید بر نیاز سنجی و برنامه ریزی محلی و منطقه ای و از پایین به بالا.
- برطرف شدن نیازها و مشکلات محلی بهره برداران.
- برقراری ارتباط مستقیم و بدون واسطه محققین با بهره برداران و مزارع تولیدی آنها .

واژه های کلیدی: پژوهش مشارکتی ، گروهی ، نظام نوین ترویج ، کشاورزان ، بهره برداران کشاورزی .

^۱ . محقق و کارشناس ارشد مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان مرکزی (نویسنده مسئول) - تماس 09183606536

^۲ . محقق و کارشناس ارشد مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان مرکزی - تماس 09188601964

^۳ . عضو هیئت علمی و کارشناس اقتصادی مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی استان مرکزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج

کشاورزی، اراک، ایران. (najmi46@gmail.com) - تماس 09183604504

مقدمه :

نظام سنتی تحقیق و توسعه و انتقال اطلاعات موجب عدم شکل‌گیری اثربخش چرخه دانش و در نتیجه ناکارآمدی نظام ارتباطی موثر بین محققین، مروجین و بهره‌برداران گردیده است. این موضوع باعث عدم انطباق فعالیتهای تحقیقی، آموزشی و ترویجی با نیازها، شرایط کاری و زندگی کشاورزان و در نتیجه کاهش ضریب نفوذ فعالیتهای تحقیقی، ترویجی و آموزشی در رفتار و عملکرد تولیدی کشاورزان گردیده است.

در همین راستا طراحی نظامی کارآمد که روش خطی و یک سویه انتقال دانش و تکنولوژی را به یک سیستم تعاملی، حلقوی و یکپارچه در جهت تقویت و تکمیل چرخه ارتباطی، به منظور تسهیل‌گری در تصمیم‌گیری، انتخاب و اقدام عملی بهره‌برداران، ضروری می‌باشد. لذا نظام نوین ترویج در وزارت جهاد کشاورزی می‌بایست با تاکید بر عناصر فوق و با محوریت اطلاعات جامع پهنه‌بندی، موجبات تحقق و اجرای برنامه‌ریزی غیرمتمرکز، منطقه‌ای و محلی با جلب مشارکت بهره‌برداران بر مبنای نظام مبتنی بر تقاضا فراهم آورد.

به منظور عملیاتی نمودن استراتژی فوق، تحقیق، ترویج و اجرا باید به خواسته‌های اطلاعاتی کشاورزان به شیوهی مبتنی بر تقاضا و نه به صورت ارائه فن‌آوریهای از پیش تعیین شده توجه نمایند. لذا می‌بایست به جای اکتفا نمودن به توصیه‌های کلی، برای هر محل و موقعیت، پیشنهادات و توصیه‌های خاص با مشارکت کشاورزان ارائه گردد. بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری نمود هیچ راهی بجز حرکت به سمت یک نظام کشاورز محور و مبتنی بر تقاضا، وجود ندارد. این نظام به معنای غیرمتمرکز کردن برنامه‌های تحقیق، ترویج و اجرا در سطح پایین‌تر مثل شهرستان و نهایتاً مراکز خدمات کشاورزی و دهستان است، که دولت باید نقش هماهنگ‌کننده را ایفا نموده و برای تضمین انطباق برنامه‌های تحقیقاتی، ترویجی و اجرایی متناسب با نیاز منطقه‌ای و محلی کشاورزان اقدام نماید. در جهت اصلاح ساختار مناسب، آنچه که با توجه به تجارب گذشته از نظر فلسفی و روش‌شناسی می‌بایست مورد مذاقه جدی برنامه‌ریزان قرارگیرد، پیش‌گیری از افتادن در ورطه پیچیدگی و در هم تنیدگیهای ساختاری گسترده است که می‌تواند منجر به سردرگمی همه عوامل مؤثر و در نتیجه برآیند نامناسب و ضعیف بر روی جامعه هدف گردد. لذا ضرورت ساده‌سازی اجزاء فرآیند تحقیق، ترویج و اجرا در جهت ایجاد هماهنگی و افزایش ضریب ارتباط و مشارکت بهره‌-

برداران در همه مراحل از رویکردهای اساسی دستیابی به یک نظام کارآمد در راستای توسعه پایدار کشاورزی می- باشد.

توجه به مقدمه فوق در جدول ذیل به بررسی و دسته بندی نقائص و معایب و راهکارهای حل مسائل و معضلات موجود در فعالیتهای تحقیقی و ترویجی اشاره می شود.

جدول شماره 1: توضیح نقائص و معایب و راهکارهای فعالیتهای تحقیقی - ترویجی

ردیف	نقائص و معایب	راهکار
1	عدم وجود وحدت، هماهنگی و یکپارچگی بین فعالیتهای تحقیقی، ترویجی و اجرایی به علت نبود سیاست مدون و شفاف برای ارتباط وظایف، نقشها و کارکردها در تحقیق، ترویج و اجرا در سطح ملی، منطقه‌ای و محلی.	تشکیل کار گروه استانی در راستای ماده 4 دستورالعمل جامع پهنه‌بندی عرصه‌های تولیدی نظام نوین ترویج با مسئولیت ریاست سازمان استان و معاونین و مدیران شهرستانها و رئیس مرکز تحقیقات و مدیر هماهنگی ترویج به منظور ایجاد هماهنگی، حمایت و پشتیبانی از فعالیتهای تحقیقی و ترویجی و اجرایی در سطح منطقه‌ای و محلی.
2	سیاستهای مبتنی بر برنامه‌ریزی متمرکز و از بالا به پایین.	علاوه بر رویکرد برنامه‌ریزی ملی، برنامه‌ریزی پایین به بالا در حد مطلوب با تاکید بر برنامه‌ریزی و نیازسنجی منطقه‌ای و محلی
3	استفاده از شیوه‌های مبتنی بر ارائه فن‌آوری به جای استفاده از شیوه‌های مبتنی بر تقاضا.	تاکید بر رویکرد تقاضا محور در فعالیتهای تحقیقی و ترویجی با شناسایی نیازسنجی منطقه‌ای و محلی.
4	عدم استفاده از تنوع و گستردگی پتانسیلهای فن‌آوری اطلاعات در فعالیتهای تحقیقی و ترویجی	توسعه استفاده از فن‌آوری اطلاعات به وسیله گسترش یادگیری الکترونیکی و سیار و استفاده از اپلیکیشنهای آموزشی کاربردی در جهت به روز نمودن دانش بهره- برداران و همچنین تبادل نظام دانسته‌ها بین بهره- برداران، محققین و مروجین.

5	عدم تنوع در استفاده از شیوه‌ها و روشهای متنوع آموزش بزرگسالان در آموزش بهره‌برداران	تنوع بخشی روشها، تاکید بر یادگیری فعال و مهارت-آموزی و دوری از حافظه محوری در آموزش بهره‌برداران با تاکید و استفاده از اصول آموزش بزرگسالان.
6	عدم تسهیم عادلانه برنامه‌های آموزشی، ترویجی و تحقیقی به نسبت زنان به عنوان نیمی از جمعیت روستایی و نقش آنان در فرآیند تولید و توسعه.	توسعه برنامه های توانمندسازی زنان شامل افزایش آموزشهای مهارتی، تشکیل تیمهای مسئله یابی با رویکرد پژوهش میان گروهی و گروه‌ها و کانونهای یادگیری.
7	عدم شناسایی و سازماندهی مشاغل و حرف روستایی در جهت برنامه‌ریزی آموزشی و حرفه‌ای.	شناسایی و استاندارد سازی فعالیتها و حرف کشاورزی در جهت طراحی پودمانهای مهارتی مورد نیاز کشاورزان و توسعه روشهای سنجش و ارتقاء آموزشی مهارتهای حرفه‌ای بهره‌برداران.
8	عدم استفاده از راهکارهای ایجاد انگیزه برای فعالیت مشترک بین تحقیق، ترویج، اجرا و بهره‌برداران.	توانمندسازی مروجان همراه با ایجاد انگیزه مناسب و همچنین جلب مشارکت بهره‌برداران در تمامی مراحل برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری.

مبانی روش پژوهش میان گروهی:

جهت عملیاتی نمودن راه حلها و راهبردهای فوق چهارچوب روش پژوهش میان گروهی به شرح ذیل اعلام می‌گردد:

- برنامه‌ها از دانش، مسائل، تحلیل‌ها و اولویتهای کشاورزان و در یک گفتگوی تعاملی بین محققین، مروجین، بهره‌برداران و کارشناسان اجرایی آغاز می‌گردد.
- علاوه بر ایستگاه پژوهشی، مزرعه کشاورز، دانش بومی و تجربه او هم منبع اصلی عمل، آزمایش و انتخاب است.
- در چرخه بررسی مسائل و مشکلات، محققین، مروجین، بخش اجرا و کشاورزان اعم از مرد یا زن، در شناخت و تحلیل مشکلات و پیشنهاد راه حلها، اولویت‌بندی و اجرای آنها سهیم می‌باشند.
- آنچه در این سیستم باید برای کشاورزان مهیا گردد، بسته‌های تکنولوژیکی و فن‌آوری نیست، بلکه فهرستی از تصمیمات و انتخاب‌ها است که در قالب اصول، رویه‌ها، راه‌حلها و عملیات اجرایی در یک بررسی و گفتگوی تعاملی در تیمهای مسئله‌یابی استحصال و اولویت‌بندی گردیده، تا در یک نظام داوطلبانه در شرایط واقعی آزموده، عمل و سپس مورد ارزشیابی مشترک قرار گیرد.

الزامات اجرای روش پژوهش میان‌گروهی:

- 1- تشکیل کار گروه استانی در راستای ماده 4 دستورالعمل جامع پهنه‌بندی عرصه‌های تولیدی نظام نوین ترویج با مسئولیت ریاست سازمان استان و معاونین و مدیران شهرستانها و رئیس مرکز تحقیقات و مدیر هماهنگی ترویج به منظور ایجاد هماهنگی و یکپارچگی فعالیتهای تحقیقی و ترویجی و اجرایی در سطح منطقه‌ای و محلی.
- 2- شناسایی و سازماندهی بهره‌برداران بر مبنای میزان و نوع فعالیت تولیدی و ویژگیهای فردی، با استفاده از اطلاعات جمع‌آوری شده به وسیله مروج مسئول پهنه جهت شرکت بهره‌برداران در تیمهای مسئله‌یابی، کانونهای یادگیری و فعالیتهای ترویجی.
- 3- تشکیل تیمهای مسئله‌یابی در سطح دهستان با رویکرد (پژوهش میان‌گروهی) با مشارکت نماینده بهره‌برداران، کشاورزان پیشرو و نمونه، تشکلهای و تعاونیهای روستایی و مروجین و محققین و کارشناسان فنی و اجرایی به منظور بررسی شناسایی و رفع مشکلات محلی منطقه ای و همچنین نیاز سنجی پروژه‌های پژوهشی، ترویجی و اجرایی بر مبنای نیازهای محلی و منطقه ای با محوریت بهره‌برداران.

4- اعلام برنامه‌های اجرایی ناشی از تصمیمات کمیته مسئله‌یابی توسط اداره ترویج شهرستان به مدیریت هماهنگی ترویج استان برای ارائه در کارگروه استانی.

5- ارزشیابی برنامه‌های اجرایی حین و در پایان کار بوسیله تیم مسئله‌یابی با مسئولیت اداره ترویج شهرستان.

نمودار شماره 1:

چارت مراحل اجرای پژوهش میان گروهی



با توجه به شکل گیری تیمهای مسئله یابی در بند 3 به عنوان بستر اصلی پیاده سازی پژوهش میان گروهی، مراحل اجرایی این روش به شرح ذیل می باشد:

مرحله اول - تشخیص؛ یعنی تعیین مشترک مسائل، مشکلات، دلایل و اولویت بندی آنها توسط بهره برداران، محققین، مروجین و کارشناسان اجرایی در تیمهای مسئله یابی در سطح دهستان.

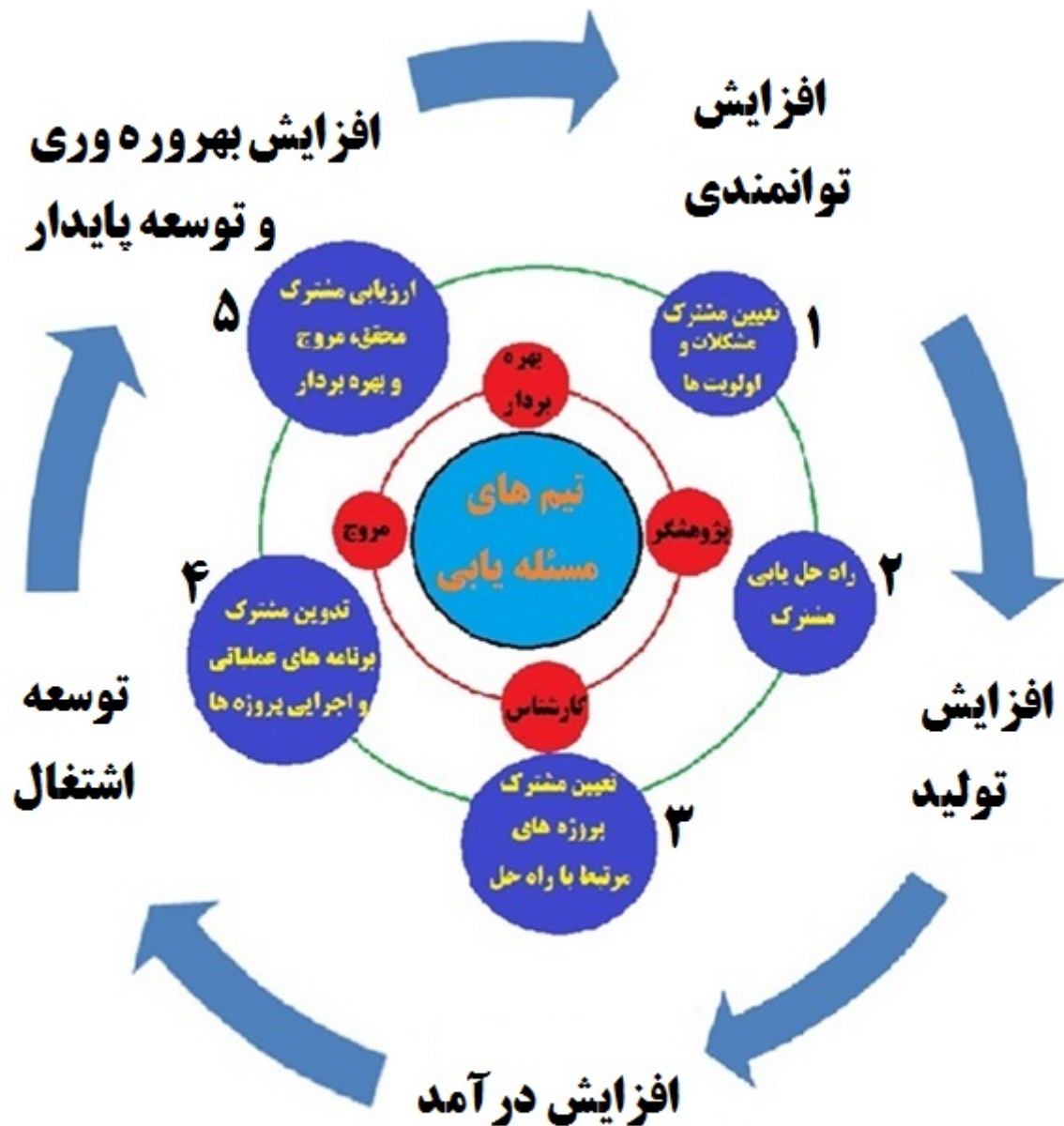
مرحله دوم - راه حل یابی؛ به معنای شناسایی و یافتن راه حلها و روشهای حل و یا تعدیل مشکلات دارای اولویت توسط کشاورزان، محققین، کارشناسان و مروجین.

مرحله سوم - پروژه یابی؛ به معنای تعیین پروژه های پژوهشی، ترویجی و اجرایی در جهت حل مسائل و مشکلات استحصال شده در مراحل قبل.

مرحله چهارم - اجرا؛ به معنای تدوین برنامه عملیاتی (چه وقت و کجا) جهت اجرای پروژه های پژوهشی، ترویجی، و اجرایی.

مرحله پنجم - ارزشیابی؛ با محوریت کشاورز به منظور جرح و تعدیل راه حل به تناسب شرایط موجود.

نمودار شماره 2_



مدل پژوهشی میان گروهی

فواید اجرای روش:

روش فوق در صورت عملیاتی شدن دارای فواید ذیل می باشد:

- تحقق رهیافت اول، آخرکشاورز(از کشاورز شروع و به کشاورز ختم می گردد) با توجه به محوریت و مشارکت فعال بهره برداران در تمامی مراحل اجرای روش.
- تکمیل فرآیند دانش از تبدیل داده ها به اطلاعات در اثر پردازش اطلاعات پهنه و سپس به دانش در مرحله شناسایی مشکلات و ارائه راه حل و سپس به خرد و هوشمندی در چرخه حل مشکلات در پژوهش میان گروهی.
- افزایش دانش، آگاهی و فرهنگ خودباوری کشاورزان در رابطه با شناخت، اولویت بندی، راه حل یابی و حل مشکلات و مسائل مربوط به خود.
- تکمیل چرخه انتقال دانش و تجربیات بر مبنای مدل یاد دهی، یادگیری بین بهره برداران، محققین، مروجین و کارشناسان.
- نزدیکی دیدگاه های مروجین، محققین، بهره برداران و کارشناسان در رابطه با مشکلات، اولویت بندی و راه حل یابی آنها.
- تاکید رویکرد پژوهش میان گروهی بر برنامه ریزی محلی، منطقه ای و از پایین به بالا.
- تبادل تجربیات در زمینه دانش بومی و دانش روز بین محققین، مروجین، بهره برداران و کارشناسان.
- برطرف شدن نیازها و مسائل و مشکلات محلی بهره برداران.
- آموزش مزرعه ای و در نتیجه افزایش تجارب میدانی مروجین و محققین.
- ایجاد یکپارچگی در بخشی از فعالیتهای و برنامه های کوتاه مدت و میان مدت تحقیقی، ترویجی و اجرایی در سطح محلی و منطقه ای.
- برقراری ارتباط مستقیم و بدون واسطه محققین با بهره برداران.
- عدم نیاز به تشکیلات صف و ستاد طولانی و پرهزینه و زمان بر و قابل اجرا در سطح محلی و منطقه ای.
- شناسایی منابع مادی و انسانی و ظرفیتهای محلی در تیمهای مسئله یابی.
- اجرای این روش می تواند منجر به مشارکت مادی و مالی بهره برداران و کاهش برخی از هزینه های دولتی گردد.